

קודם למצוה הגם שאינו תדיר, כגון קריאת מגילות שיר השירים ורות וקהלת בשבת חול-המועד, קודם קריאת התורה, שמקדימים אותן מפני חביבותן. ורק במגילת אסתר שהיא חובה, מקדימים לקרוא בתורה לפנייה.

וזו גם סיבה שכבית הכנסת נוהגים להדליק נר חנוכה לפני שמבדילין שם (לעומת זאת בבית, תלוי הדבר במנהג המקומות) – לפי שהדלקת נרות בבית הכנסת אינה אלא מנהג (הגרש"ז אויערבך זצ"ל, מובא בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נה הערה קו ועוד. וע"ע בשו"ת משיב דבר ח"ב מה. ועוד בענין דין הקדמה בנרות חנוכה והבדלה – ע' בשו"ת אבני נזר או"ח תצט).

עשיית תדיר ושאינו תדיר בבת אחת

בקובץ שעורים (פסחים נח) נקט שצריך להקדים את התדיר, ואין לעשות בבת אחת התדיר עם שאינו תדיר.

ברכה אחרונה וברכת 'אשר יצר'

מי שנתחייב לברך ברכה אחרונה על אכילתו וגם ברכת 'אשר יצר' – כתב רש"ל (כתשובה צז), יש להקדים 'אשר יצר', שהיא תדירה יותר (מובא במשנ"ב ז, ב).

דף יג

'זה בנה אב שיהו כל חטאות קודמות לעולות הבאים עמהם' – בכללות דין זה, ע' בספר זכר יצחק (ל); 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; אבי עזרי (מעשה הקרבנות [קמא] יד, ה); ברכת מרדכי (ח"א ו); משיב דבר (ח"ה ד); חונן דעה (יומא, עמ' תכה).

חכם קודם למלך ישראל... –

'... אחר כך נודע לי שכוונת כתר"ה היה שאולי שמאחר שבדין זה אנו אומדין 'איכות החיים' ומתירין בשב ואל תעשה שלא לרפאות חולה, יש אולי לחוש שרשעים יקחו זה כמקור שיכולים להוסיף עוד חילוקים ב'איכות החיים', לומר שאין צריך לרפאות אחד שר"ל שוטה, או אחד שר"ל היה באסון והזק ונעשה כדומם, וכדומה.

והנה באמת לא ראיתי מקום לטעות בדברי שליכא חיוב לרפאות למי שהוא שוטה שנחלה ולמי שאינשי דלא מעלי אומרין על איזה אינשי שאין דעתם כראוי כל כך, שהם כמו ירק שאין לרפאותן כשנחלו באיזו מחלה כשאין לו יסורין והריפוי הוא כדי שיהיה בריא ויוכל לחיות זמן הרבה – דודאי פשוט וברור וידוע לכל בן תורה וירא שמים שמחוייבין לרפאות להציל במה שאפשר לכל אדם בלא שום חילוק בחמתו ובדעתו.

ואף ענין קדימה ליכא אלא במה שתנן במתני' דסוף הוריות (י"ג ע"א). ואף באלו קשה לעשות מעשה בלא עיון גדול. ואף באופן שיודעין שלפי הדין יש קדימה, ודאי הוא דוקא כששוין בזמן, ויש להרפא לילך למי שנקרא קודם, שהרי תיכף נתחייב לילך לשם, ולהשני שלא נקרא עדיין לא נתחייב עד שנקרא. ורק אם השני הוא חולה קשה מהראשון יש לו לילך להשני מאחר שהוא חולה ביותר, והכרעת דבר זה תלוי בדעת הרופא. וכן אם לחולה השני יודע הרופא איך לרפאותו ולחולה הראשון אינו יודע

אלא שהוא להשקיט רוחו היה מסתבר לכאורה שיש לו לילך תחלה להחולה שיודע לו רפואה, אבל ודאי לפעמים יש להרופא לילך קודם למי שהוא רק להשקיט רוחו כשיבין מזה שהוא חולה גדול ומיזאש מהרופאים כיון שלפי הדרך היה צריך הרופא לילך אצלו קודם ומזה יש לחוש שישתכן, וצריך הרופא לעיין בהכרעתו היטב ולשם שמים לחיוב שעליו לרפא מאחר שהוא הרופא בעיר ובסביבתה...'. (מתוך אגרות משה ח"מ ח"ב ע"א).

'כתב הפרי-מגדים (בריש סי' שכח במש"ו): 'אם יש אחד שודאי מסוכן עפ"י הרופאים וכדומה, וזה ספק, ורפואה אחת אין מספקת לשניהם – הודאי דוחה הספק'. עכ"ל. ולכן צריכים בעיקר להתחשב עם גדול הסכנה ועם הסיכויים להצלה – התחשבות בגיל לא באה כלל בחשבון – ועיין בסוף מסכת הוריות במשנה ובגמ' סדר של עדיפות בענין הצלה משבי וכן לענין צדקה וכדומה, אך חושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי זה.

אולם להעביר מכשיר הנשמה מחולה לאחר שהוא במצב יותר קשה, או שיש לשני יותר סיכויים להצלה – מסופקני מאד, כי יתכן דחשיב כאילו הראשון כבר זכה במכשיר והחולה עצמו ודאי פטור מליתן מכשיר שלו לאחר אף אם השני יותר מסוכן, וכן אם כבר התחיל הרופא להתעסק עם חולה מסוכן מסתבר דכמו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, כך הוא פטור – ואולי אסור – מלהניח את הראשון ולהתעסק עם השני כששניהם בסכנה אף אם יש יותר סיכוי להציל את השני, ובנוגע למכשיר הנשמה חושבני שתלוי בשיקול דעת של הרופא ואם עפ"י רוב זה כבר ללא תועלת מוטב להעביר את זה לשני. אגיד לו נאמנה שאין אני קובע מסמרים בכל מה שכתבתי כי השאלות הן חמורות מאד, ואינני יודע ראיות ברורות' (מתוך מנחת שלמה לגרש"א אויערבך זצ"ל, ח"ב פ"ב).

(ע"ב) ז"ש אומרים: אף המניח כליו תחת מראשותיו – ואפשר שאם מניח דבר אחר המפסיק בין ראשו לבגדיו – אין קפידא (משנה ברורה ב סק"ב מה'מגן גבורים'. ויש להביא סמך מן המשנה ריש תמיד, שהיו הכהנים פושטין בגדיהם ומניחים אותם תחת ראשיהם).

ובחדושי הנצי"ב צדד שבגדי כהונה שאני. וכן כתבו כמה אחרונים שבדברי קדושה אין לחוש לשכחה, והביאו כמה דוגמות לדבר (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א עט. וכתב שכן שמע מהגה"ק מבעלזא זי"ע; נפש חיה לר"ר מרגליות – או"ח ב, ג). ולהאמור אין צורך בכך. גם נראה שכן היה הדרך למי שאינו ישן בביתו על מטתו, לקפל בגדיו ולהניחם תחתיו (ערש"י פסחים מט סע"א).

'אחוו להו בחלמייהו זילו פייסוהו [לרבן שמעון ב"ג]. רבי נתן אול... – בהלכות גדולות (נח) ובשו"ת מהר"ם מינץ (ל) מובא שהלך אצלו שלש עשרה פעמים ופייסו (ובדק"ס אין מובאת גירסה זו).

*

יקרה היא מפנינים – מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים'. 'ומה לכאורה יותר גדול מכהן גדול? הוי אומר כי הת"ח הוא בעצמו הארון עם הלוחות אשר מקומו לפני ולפנים. לכן מדמה הגמרא את הת"ח (ביומא ע"ב): לארון; מבית ומחוץ תצפנו – שהוא צריך להיות תוכו כברו... הרי מציאותו של הת"ח היא 'לפני ולפנים', 'יושב חדרי חדרים' – לא ככהן גדול הנכנס פעם בשנה לשם' (מתוך עלי שור ח"ב עמ' סא).

- ג. יש להוכיח מכאן ומעוד מקומות, שכבוד חכם גדול מכבוד מלך ומכהן גדול. ואף על פי שמלך עדיף לענין זה שאם מחל על כבודו אין כבודו מחול, מכל מקום כבוד ת"ח עדיף (ע' שו"ת מהר"ם מינץ פו).
- ד. יש מדייקים שלא אמרו חכם קודם לכהן גדול אלא אם הוא מזרע ישראל, ואפילו ממזר, אבל גר או עבד משוחרר ונתין – לא (תפארת ישראל). ואולם נראה שזה רק לענין להחיותו, אבל לענין חיוב כבוד, מבוואר ביומא (עא): שחכם גר קודם לכהן גדול, וכן כתב הרשב"א בתשובה לענין קריאה בתורה (ע' אמת ליעקב).

דף יג

- כה. א. אלו דברים נמנו בסוגיא כקשים לשכחה וקשים ללימוד, ואלו דברים משיבים את הלימוד ויפים לו? ב. כיצד סדר קימה בפני הנשיא, אב"ד, והחכם? ומהם גיגוני הכבוד שנוהגים בבני החכמים ותלמידיהם?
- א. דברים הקשים לשכחה: האוכל ממה שאכל עכבר; ממה שאכל חתול; האוכל לב בהמה; הרגיל בזיתים; השותה מים של שיורי רחיצה; הרוחץ רגליו זו ע"ג זו. וי"א אף המניח כליו (–בגדיו) תחת מראשותיו. יש אומרים שבדבר מצוה אין לחוש, כגון רחיצת הרגלים בכיור, וכן שימת בגדי כהונה תחת מראשות הכהנים (ע' מרומי שדה).
- הדברים הקשים ללימוד (שהעושה אותם קשה לשמוע): העובר תחת האפסר וכ"ש תחת הגמל עצמו; העובר בין שני גמלים; בין שתי נשים; והאשה העוברת בין שני אנשים; העובר במקום ריח רע של נבלה (כפרש"י); תחת גשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום; האוכל פת שלא בושל כל צרכו; האוכל בשר מתוך זוהמא ליסטרון (= כף שבחשין בה את הקדרה, שמעבירין בה את זוהמת התבשיל); השותה מאמת המים העוברת בבית הקברות; המסתכל (הסתכלות יתרה, לא ראייה בעלמא. מרומי שדה) בפני המת. ויש אומרים אף הקורא כתב שע"ג הקבר. (וע' במאירי).
- דברים המשיבים את הלימוד: האוכל פת פחמין (= פת האפויה בגחלים); פחמין עצמן. [יש גורסים: פת חטים; חטים עצמן. להוציא שעורים שקשים ללימוד. ע' עין יעקב; חדושי חת"ס שבת קמ: ומגדים חדשים שם]; ביצה מגולגלת בלא מלח; הרגיל בשמן זית; הרגיל ביין ובשמים; השותה מים של שיורי עיסה. וי"א אף הטובל אצבעו [אחת או שתיים – מחלוקת תנאים] במלח ואוכל.
- ב. כשהנשיא נכנס – כל העם עומדים, ואין יושבים עד שאומר להם: שבו. כשאב"ד נכנס – עושים לו שורה אחת מכאן ואחת מכאן עד שישב במקומו. כשהחכם נכנס – אחד עומד (כשנכנס לתוך ד' אמותיו) ואחד יושב, עד שישב במקומו.
- נקטו האחרונים (ע' יו"ד רמב"ח בחדושי רעק"א; פמ"ג או"ח מזו סוס"י קמא) שתלמיד הקם לפני רבו, אין צריך להישאר עומד אלא עד שרבו הגיע למקומו הראוי לו, ואז אפילו נשאר הרב עומד, רשאי התלמיד לישב. וכמו כן מסתבר שאפילו בא חכם [שאינו רבו] לתוך ד' אמותיו ונשאר עומד ומדבר עם אחד בעסקיו – רשאי לשבת (עפ"י מנחת שלמה לג. ולכאורה נראה להוכיח ממש"כ בספר תורת חיים שבועות ל, שגם אם מדבר החכם עם פלוני בעמידה, עדיין אין לישב. וצ"ע).
- בני חכמים ותלמידי החכמים, בזמן שרבים צריכים להם, מפסיעים על ראשי העם. יצא לצורך (והוא אנוס בדבר) – ייכנס וישב במקומו.